

Наукові перспективи
Видавнича група

Прийміть наші
найщиріші вітання
зі світлим святом
зимової казки -

ДНЕМ СВЯТОГО МИКОЛАЯ!

Нехай прекрасні зимові
свята принесуть мир і
злагоду!

Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"
СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"
СЕРІЯ "ПРАВО"
СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"
СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

**Merry
Christmas**
and happy new year

№ 1(15) 2023

**Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея
докторів наук із державного управління»**

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*

Випуск № 1(15) 2023

Київ – 2023

**Public scientific Organization «Ukrainian Assembly of Doctors
of Sciences in Public Administration»**

within the work of the Publishing Group «Scientific Perspectives»

«Scientific innovations and advanced technologies»

*(Series «Public Administration», Series «Law», Series «Economics»,
Series «Psychology», Series «Pedagogy»)*

Issue № 1(15) 2023

Kyiv – 2023

ISSN 2786-5274 Print

УДК 001.32:1 /3](477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління»,
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія»,
Серія «Педагогіка»): журнал. 2022. № 1(15) 2023. С. 512**

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук державного управління» (Рішення від 06.01.2023, № 2/1-23)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.

Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89 журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- *Балахтар Катерина Сергіївна* - доктор філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
- *Бахов Іван Степанович* — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Бельська Тетяна Валентинівна* - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- *Гбур Зоряна Володимирівна* - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- *Дацій Олександр Іванович* — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Дегтяр Олег Андрійович* — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

- *Журавльова Лариса Петрівна* — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна)
- *Заячківська Оксана Василівна* - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- *Льбіна Анастасія Олександрівна* - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- *Ічанська Олена Михайлівна* - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Кайдашев Роман Петрович* — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Каламаж Руслана Володимирівна* - доктор психологічних наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи Національного університету «Острозька академія» (Рівне, Україна)
- *Кардаш Оксана Любомирівна*, кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматики, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- *Коваленко Олена Михайлівна* - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
- *Корнієнко Петро Сергійович* - доктор юридичних наук, доцент, адвокат, заступник першого проректора по роботі з коледжами, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту (Київ, Україна)
- *Кошова Світлана Петрівна* — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри управління охорони здоров'я Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (Київ, Україна)
- *Кравчук Володимир Миколайович* — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- *Кравчук Людмила Степанівна* - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інститут соціальних технологій Університет "Україна" (Хмельницький, Україна)
- *Литвиненко Віктор Іванович* — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Навчального наукового інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Лич (Назарук) Оксана Миколаївна* - доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Марушева Олександра Анатоліївна* - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри публічного управління та інформаційного менеджменту ПВНЗ Університет Новітніх Технологій (м. Київ, Україна)
- *Міхальський Томаш* — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- *Мізюк Вікторія Анатоліївна* – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- *Миргород-Карпова Валерія Валеріївна* - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- *Новак-Калієва Лариса Миколаївна* — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)
- *Орлова Наталія Сергіївна* – доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)
- *Павлов Костянтин Володимирович* — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- *Пагула Тамара Іванівна* - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, директор Інституту педагогічної освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (Рівне, Україна)
- *Помиткін Едуард Олександрович* — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна)
- *Помиткіна Любов Віталіївна* — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

- *Приходькіна Наталія Олексіївна* - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
- *Сапожніков Станіслав Володимирович* - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро, Україна)
- *Сопілко Ірина Миколаївна* - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету (Київ, Україна)
- *Титко Анна Василівна* — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- *Трушкіна Наталія Валеріївна* - кандидат економічних наук, член-кореспондент Академії економічних наук України, дійсний член Центру українсько-європейського наукового співробітництва, старший науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України (Київ, Україна)
- *Турчинова Ганна Володимирівна* — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
- *Федоренко Владислав Леонідович* — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- *Хохліна Олена Петрівна* — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- *Чернуха Надія Миколаївна* — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- *Чумак Оксана Володимирівна* - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
- *Якимчук Аліна Юріївна* — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- *Яковицька Лада Савелівна* — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Державне управління»

- Борщевський В.В., Чех М.М., Василиця О.Б.** 12
*ЕНЕРГОМОДЕРНІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРІОРИТЕТІВ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НА ПОВОЄННОМУ
ЕТАПІ РОЗВИТКУ*
- Дем'янишина О.А., Гвоздєй Н.І., Арєп'єва О.В.** 25
*ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ*
- Масик М.З., Дмитренко Г.В.** 37
*ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ*
- Семенов В.М.** 48
*ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІБЕРІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ*

СЕРІЯ «Право»

- Khosravi Shahriar** 61
INTERNATIONAL TAX LAW AND TAXES IRANIAN LEGISLATION
- Анпілогов О.В.** 74
*МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ*
- Григор'єва В.В., Камардіна Ю.В.** 87
*УСПІШНІ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ПАРТНЕРСТВА
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ*
- Кальна А.В.** 95
*ПРИНЦИПИ ТА СТРУКТУРА ПРОВАДЖЕНЬ У СПРАВАХ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО
ПРОЦЕСУ*

- Кондратенко В.М., Коваленко Н.О.** 104
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ
- Куртакова Г.О.** 112
ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ПРОФСПІЛОК У ВИРІШЕННІ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ)
- Личенко І.О., Шевченко Л.В.** 123
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРОШОВОЇ ЗАСТАВИ НА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ВИБОРАХ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПОВЕРНЕННЯ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ
- Онщенко Н.М., Сунегін С.О.** 133
СИСТЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ: НОВІ ПІДХОДИ ТА БАЧЕННЯ
- Панахов Фуад Рауф огли** 145
ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОДІ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЧЛЕНІВ СУСПІЛЬСТВА
- Правдюк А.Л.** 154
АСТРОТУРФІНГ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОКРАТИЧНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЮ
- Стрельченко О.Г., Бухтіярова І.Г.** 167
ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ
- Шулькін В.В.** 175
ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРОВЕДЕННЯ ЛЮСТРАЦІЇ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ
- Яворський В.О., Квасильчук Д.Б.** 184
НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

СЕРІЯ «Економіка»

- Luste O.O.** 195
MENTAL DETERMINANTS OF THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE APPROACHES TO THE ORGANIZATIONS MANAGEMENT

- Борисюк О.В., Дацюк-Томчук М.Б., Петриняк А.Я.** 207
*МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ*
- Буткевич О.В., Довгенко Я.О., Яременко Л.І.** 216
*ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У
КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АДАПТИВНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ ЗА УМОВ ВПЛИВУ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНИХ
ФАКТОРІВ В УКРАЇНІ*
- Гончарова В.Г., Савчина А.І.** 229
*ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПРИКЛАДІ
ТОВ «ЛІДЕР»*
- Козьмук Н.І.** 239
*ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ДИНАМІКУ
СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ТА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ*
- Кривошлик Т.Д.** 256
*ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ
АВТОТРАНСПОРТНОГО СТРАХУВАННЯ*
- Кузьміна О.М., Яремко С.А.** 269
ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ
- Тесак О.В.** 281
*БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС: ЙОГО СУТНІСТЬ, ІСТОРІЯ
ВИНИКНЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ СКЛАДАННЯ*

СЕРІЯ «Педагогіка»

- Garnyk L.P., Snihurova I.I., Danchenko I.O.** 288
*TEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CONDUCTING RESEARCH
ON INTEGRATION PROCESSES AND INTERCULTURAL COMMUNICATION
WITHIN EDUCATIONAL SPACE*
- Pindosova T.S.** 307
THE USE OF KAHOOT! IN MARITIME ENGLISH LANGUAGE TEACHING
- Prosvirina T.V., Naborets O.A., Lunhol O.M.** 319
*ANALYSIS OF THE ORGANIZATION OF INFORMATION AND
ANALYTICAL SUPPORT OF POLICE ACTIVITIES*

- Savchenko O.O., Horbach N.L., Kalchenko T.M., Bortnyk Yu.M.** 328
LEXICAL APPROACH TO TEACHING ENGLISH GRAMMAR TO THE STUDENTS OF MILITARY AND LAW ENFORCEMENT UNIVERSITIES
- Біницька К.М., Казакова Н.В.** 343
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
- Каплінський В.В., Дамзін О.В.** 354
ІННОВАЦІЙНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОГО ПОСІБНИКА ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
- Князян М.О., Силантьєва В.І., Гринько Л.В.** 364
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ МУЛЬТИМЕДІА
- Козубцов І.М., Козубцова Л.М., Палагута А.М., Сновида В.Є., Сухомлинова О.В.** 374
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В «ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬ-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ»
- Кузьма-Качур М.І., Горват М.В.** 385
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАСТУПНОСТІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ І БАЗОВОЮ ШКОЛОЮ
- Миргородська Н.В., Курасова Н.І., Маларьова Н.О.** 397
ПЕРЕШКОДИ І ПЕРСПЕКТИВИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ (на прикладі викладання англійської мови на підготовчих курсах)
- Рикачевський О.В.** 410
ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ІНТЕГРОВАНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕДИКА
- Рібцун Ю.В.** 422
РОЗВИТОК ГОЛОСОВОЇ ФУНКЦІЇ У ДІТЕЙ З ТЕМПО-РИТМІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ
- Романишин Ю.Л.** 434
ВЕБ-БАЗОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Теловата М.Т., Борисенко І.В., Міршук О.Є., Мердова О.М., Крусь О.П. 446
*ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: МЕТОДИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР*

Ходунова В.Л. 460
*ГРА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО
ФАХІВЦЯ*

СЕРІЯ «Економіка та управління національним господарством»

Kovalenko-Marchenkova Y.V. 472
*CURRENT ISSUES OF NATIONAL ECONOMY DEVELOPMENT IN CRISIS
CONDITIONS*

Цімошинська О.В. 483
*АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В
МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЯХ*

СЕРІЯ "Педагогіка вищої школи"

Смирнова І.М., Костусєва Н.П. 491
*ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ)
ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ «ДУНАЙСЬКОГО ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ»)*

СЕРІЯ "Державне управління інформаційною безпекою"

Котляров В.О. 499
*ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ У КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ*

Шановні колеги!

Прийміть щирі вітання із виходом чергового числа журналу категорії Б «Наукові інновації та передові технології».

Вихід поточного номеру наукового видання припадає на низку новорічних свят. То ж, користуючись нагодою, вітаю із прийдешніми та наступаючими святами всіх авторів і читачів нашого видання та бажаю миру, щастя, здоров'я, невичерпного натхнення і плідної роботи на благо українського суспільства і держави.

На сторінках, репрезентованому Вашій увазі, журналу вміщені публікації, присвячені питанням: дослідження особливостей та інструментів оптимізації діяльності підприємств засобами інформаційних технологій; аналізу особливостей інвестування у людський капітал в Україні; визначення основ публічного управління вищою освітою у країнах світу; вивчення методики організації обліку процесу реалізації готової продукції на прикладі ТОВ «ЛІДЕР»; формування зобов'язань у бухгалтерському обліку, що допомагатиме користувачам здобути необхідну інформацію для забезпечення правдивості облікових даних та ін.

Переконана, що матеріали цього номеру видання, що уже став затребуваною платформою для наукової співпраці, висвітлюють не лише нові знання, а й запрошують до подальших дискурсів.

Слава Україні! Героям Слава!

З повагою,

*директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих учених,
Лауреат премії Верховної Ради України молодим ученим*

Ірина ЖУКОВА

СЕРІЯ «Державне управління»

УДК 351.824.11

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-12-24](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-12-24)

Борщевський Віктор Валентинович доктор економічних наук, Завідувач кафедри державного управління, Український католицький університет, вул. Свенціцького, 17, м. Львів, 79011, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

Чех Мирослава Михайлівна кандидат економічних наук, доцент, Доцент кафедри державного управління, Український католицький університет, вул. Свенціцького, 17, м. Львів, 79011, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-6787-8067>

Василиця Оксана Богданівна кандидат економічних наук, Доцент кафедри державного управління, Український католицький університет, вул. Свенціцького, 17, м. Львів, 79011, тел.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0001-5624-2277>

ЕНЕРГОМОДЕРНІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРІОРИТЕТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА НА ПОВОЄННОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Анотація. Руйнування, яких зазнали об'єкти української енергетичної інфраструктури під час ракетних ударів та внаслідок атак дронами з боку російських окупантів, спричинили масштабні руйнування в енергетичній системі України. Постраждали як генеруючі потужності, так і мережі передачі електроенергії, насамперед трансформаторні підстанції. Як наслідок велика частина споживачів, як побутових, так і бізнесу, опинились без електрики. Услід за цим виникли перебої з тепло- та водопостачанням.

Постраждали фактично всі регіони України. Проте найбільших збитків зазнали ті з них, які не мали власних генеруючих потужностей, а тому значною мірою залежали від транзиту електроенергії на значну відстань. Відчутними також виявились проблеми мешканців великих міст, в яких від електромережі живляться системи тепло- та водопостачання, а також частина громадського транспорту.

Це актуалізувало відразу кілька завдань, пов'язаних з необхідністю здійснення модернізації вітчизняної енергетики. Першочергового значення

набула необхідність підвищення рівня захищеності відповідних енергетичних об'єктів та зміцнення безпеки функціонування всієї енергосистеми загалом. Для цього органам публічної влади вже сьогодні необхідно започаткувати проведення низки важливих заходів, які в подальшому мають стати частиною більш широких системних реформ, спрямованих на демонополізацію та децентралізацію галузі, покращення інвестиційного клімату на енергоринку, впровадження в Україні сучасних інноваційних технологій функціонування енергогенеруючих та енергопостачальних компаній, посилення безпекового компоненту в українській енергетиці.

Найбільш важливим завданням, яке в цьому контексті сьогодні постає перед публічною владою в Україні, є запровадження необхідних змін у систему стосунків між виробниками електроенергії, її транзитерами та споживачами, передусім щодо унеможливлення зловживань монополістичним становищем, зняття обмежень у доступі до ринку, а також встановлення об'єктивних ринкових цін на електрику для населення та для бізнесу.

Ключові слова: енергетика, енергомодернізація, органи публічної влади, енергетичний ринок, реформи.

Borshchevskiy Viktor Valentynovich Doctor of Science in Economics, Associate Professor, Head of Public Management Department of Ukrainian Catholic University, Svetsitskoho St., 17, Lviv, 79011, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

Chekh Myroslava Mykhaylivna PhD in Economics, Docent, Associate Professor of Public Management Department of Ukrainian Catholic University, Svetsitskoho St., 17, Lviv, 79011, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0002-6787-8067>

Vasylytsia Oksana Bohdanivna PhD in Economics, Associate Professor of Public Management Department of Ukrainian Catholic University, Svetsitskoho St., 17, Lviv, 79011, tel.: (032) 240-99-45, <https://orcid.org/0000-0001-5624-2277>

ENERGY MODERNIZATION IN THE UKRAINIAN PUBLIC ADMINISTRATION PRIORITIES SYSTEM IN TERMS OF WAR AND DURING THE POST-WAR STAGE OF DEVELOPMENT

Abstract. The destruction of Ukrainian energy infrastructure facilities during missile strikes by the Russian occupiers caused large-scale destruction in Ukraine's energy system. Both the generating capacity and the electricity transmission system, primarily transformer substations, were affected. As a result, a large number of consumers, both households and business, found themselves without electricity. Then there were interruptions with heat and water supply.

Almost all regions of Ukraine were affected. However, those of them that did not have their own generating capacity and therefore largely depended on the transit of electricity over a considerable distance suffered the greatest losses. The problems of residents of large cities, in which heat and water supply systems, as well as part of public transport, are fed from the electric grid, were also noticeable.

This actualized several tasks related to the need to modernize the domestic energy sector. The need to increase the security level of the relevant energy facilities and strengthen the safety of the entire energy system in general has become of primary importance. For this, the public authorities need to start carrying out a number of important measures, which in the future should become part of broader systemic reforms aimed at: demonopolization and decentralization of the energy industry, improvement of the investment climate in the energy market, introduction in Ukraine of modern innovative technologies for the operation of energy generating and energy supply companies, strengthening of the safety component in Ukrainian energy.

The most important task facing the public authorities in Ukraine today in this context is the introduction of the necessary changes in the system of relations between electricity producers, its transitors and consumers, primarily regarding the prevention of abuse of the monopoly position, the removal of restrictions on market access, as well as the setting of objective market prices for electricity for the households and for businesses.

Keywords: energetics, energy modernization, public authorities, energy market, reforms.

Постановка проблеми. Українська енергетика стала однією з тих сфер, які найбільше постраждали під час російської воєнної агресії. Причому, на відміну від інших видів цивільної інфраструктури, її об'єкти зазнали атак фактично в усіх регіонах нашої держави. Це змушує органи публічного управління різних рівнів вживати невідкладних заходів для виправлення ситуації. Водночас існує потреба у формуванні системної політики відновлення вітчизняної енергетики та енергомодернізації України на повоєнному етапі розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку вітчизняної енергетики в контексті її адаптації до сучасних світових стандартів та підвищення рівня безпеки енергоспоживання присвячені публікації таких українських науковців, як В. Джеджула, С. Денисюк, О. Камбур, М. Ковалко, О. Ковалко, А. Праховник, І. Сохань, О. Суходоля, К. Чичуліна, Ю. Шульга та інших дослідників.

Так, І. Сохань та його співавтори акцентують увагу на тому, що Україна входить до топ-30 країн, які споживають найбільше енергії, при цьому перебуваючи за економічним розвитком у шостому десятку держав, що означає доволі низьку енергоефективність. Більше того, 4,8% енергії в Україні втрачається при її транспортуванні та розподіленні [1, с. 4].

Зважаючи на зазначене, В. Джеджула вказує на важливість впровадження заходів з підвищення рівня енергоефективності української економіки, наголошуючи, що енергозберігаючі заходи дають змогу зменшувати витрати енергетичних ресурсів, передусім нафти, вугілля, газу, біомаси та ядерного палива. Саме тому інвестиції в енергозберігаючі технології є пріоритетними порівняно з вкладенням коштів у нові енергогенеруючі потужності [2, с. 188].

О. Камбур обґрунтовує доцільність більш активного використання в Україні важелів та інструментів інституційного механізму стимулювання енергомодернізації. Зокрема, вона вважає, що для додаткового стимулювання здійснення інвестицій в енергозбереження держава повинна створювати умови, які підвищують привабливість вкладень. При цьому важливо підтримувати баланс інтересів формування державного бюджету та економічного розвитку на середньо – та довгострокову перспективу. Крім того, на її думку, перспективним заходом із підвищення привабливості енергозберігаючих заходів серед потенційних користувачів є регіональні програми, у тому числі спрямовані на покращення доступу населення до отримання допомоги на здійснення енергозберігаючих заходів у разі використання власних коштів, без залучення кредитів [3, с. 49, 51].

Водночас О. Суходоля доводить, що подолання наслідків російського збройного вторгнення може стати чинником трансформації всього енергетичного сектора України на інноваційній основі. Тому в процесі повоєнного відновлення наша держава має не прогавити свого шансу відбудувати енергетичну інфраструктуру одразу на новітній технологічній базі, уже пристосованій для широко використання цифрових технологій та штучного інтелекту [4, с. 4].

Проте більшість українських авторів недостатню увагу приділяють ефективності публічного управління в контексті впровадження заходів з енергомодернізації України, зокрема в умовах війни та на повоєнному етапі розвитку, що частково знижує теоретичну значимість і практичну цінність їхніх висновків і рекомендацій.

Мета статті – окреслення пріоритетних напрямів і механізмів енергомодернізації України на основі підвищення якості публічного управління в умовах війни та на етапі повоєнного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу. Широкомасштабне воєнне вторгнення російських окупаційних військ на територію України у 2022 р., а також інтенсивні та регулярні ракетні обстріли об'єктів критичної інфраструктури, які послідували за цим, завдали суттєвої шкоди вітчизняній енергетиці.

Так, за підрахунками аналітиків KSE, станом на листопад 2022 року, руйнування української енергетики обчислювалися сумою у близько 7 млрд дол. США. Це співставно зі збитками, принесеними війною таким сферам, як транспорт, житлово-комунальне господарство та охорона здоров'я

разом узяті. Зокрема, станом на початок грудня агресору вдалося повністю зруйнувати та суттєво пошкодити близько 50% електроенергетичної інфраструктури нашої держави. За оцінками експертів, лише за останні два місяці року збитки енергетичної сфери зросли майже вдвічі. Якщо наприкінці вересня вони склали 3,6 млрд дол. США, то наприкінці року – вже 6,8 млрд дол. США. При цьому аналітики визнають, що сума збитків може бути вищою, оскільки розрахунок побудований на інформації з відкритих джерел. Зокрема, посилено обстрілювалися об'єкти теплопостачання, з яких було пошкоджено майже 600 одиниць. При цьому окупанти нанесли удари по 444 котельнях, 13 ТЕЦ, 7 ТЕС та 128 центральних теплових пунктах [5].

У цілому під ударом опинилася майже половина енергетичної інфраструктури країни та практично всі її теплові електростанції. По деяких трансформаторних підстанціях прилітало вже з десятків разів. В листопаді система двічі була на межі – 24 листопада в результаті ударів було зупинено всі атомні електростанції країни. У грудні заодно пройшлися й по газовидобутку. Мета та сама – по максимуму збити видобуток і поставки палива. Найважчою ситуація виявилася у Харкові та на Одещині. Перший потерпає через близькість до кордону з державою-терористкою, внаслідок чого енергетична інфраструктура Харківщини інтенсивно обстрілювалася далекобійною артилерією, якої в окупантів значно більше ніж крилатих чи балістичних ракет. Одещина ж страждає через фактичну відсутність місцевої генерації. До війни область живилася атомною електроенергією від Південноукраїнської АЕС на Миколаївщині (три блоки по 1000 МВт) і Ладизинської ТЕС на Вінниччині. По Ладизинській ТЕС удари пішли ще в жовтні. Після першого ж пожежу на трансформаторах гасили сім годин, після другого впоралися швидше, але обладнанню знову постраждало. З листопада пішли удари й по підстанціях, які забезпечують подачу від Південноукраїнської АЕС. Водночас було завдано удару по новій розподільній підстанції Дніпровської ГАЕС, що погіршило загальну маневреність системи. Разом зі світлом зникало й тепло. Часом без нього залишалася практично вся Одеса. Розглядалися навіть екзотичні сценарії поставок електроенергії з турецьких плавучих електростанцій (розміщати їх довелось б у Румунії) [6].

Ракетних ударів, інколи – навіть повторних, зазнали ТЕЦ в усіх великих містах України, а також Бурштинська ТЕС на Івано-Франківщині і вже згадана Ладизинська ТЕС на Вінниччині. Постраждали також десятки електростанцій. Це створило загрозу не лише для електропостачання населення, але й поставило під сумнів стабільність роботи теплових мереж і безперебійне функціонування систем водопостачання та водовідведення в багатьох великих містах. Щобільше, виникла загроза того, що коли температура повітря впаде до мінус 10°C і нижче, може замерзнути вода в трубах, якими вона транспортується до кінцевих споживачів, а це потребуватиме зупинки всієї системи водо- і теплопостачання вказаних міст,

а потім проведення її капітального ремонту й тривалого часу на відновлення роботи [7].

Фактично в Україні не залишилося жодного об'єкта енергогенерації, за винятком АЕС, який би не піддавався атакам. Крім того, численні удари припали на регулюючі потужності, вивівши з ладу частину високовольтних ліній електропередачі, включаючи трансформаторні підстанції, обмеживши тим самим спроможність диспетчерів ефективно регулювати потужності в мережі. Так, якщо раніше для відновлення балансу генеруючих і споживчих потужностей ТЕС або ГАЕС просто нарощували чи скорочували виробництво електроенергії, то тепер це може відбуватися лише за рахунок відключення чи підключення споживачів. Звідси – непрогнозовані вимкнення та ввімкнення електроенергії в більшості населених пунктів [8].

Вказані руйнування спричиняють не лише побутові незручності для населення, вони також завдають суттєвої шкоди вітчизняному бізнесу. Так, Низка компаній вимушено призупинила роботу через відсутність електроенергії та інтернету та з міркувань безпеки, що призвело до часткової втрати замовлень, призупинення проєктів та простою. Частина бізнесів були змушені обмежити географію роботи, частина – закрити низку офісів, торгових точок або відділень, а хтось перевів діяльність в онлайн, хоча в разі перебоїв з подачею електроенергії все це доволі нестабільно [9].

І якщо малий бізнес частково може долати проблему тимчасової відсутності електроенергії за рахунок встановлення генераторів, то великі підприємства стикаються з набагато більшими труднощами. Адже закупити генератори відповідної потужності, які дозволять здійснювати безперебійну діяльність металургійного комбінату, машинобудівного підприємства чи хімічного заводу – малореально. Часто це тягне за собою порушення в технологічному процесі, негативно відображаючись на якості продукції та на безпеці для працівників і навколишнього середовища.

Ситуація ускладнюється і тим, що вітчизняна енергосистема багато в чому успадкувала рудименти радянської енергетики, що робить її слабо сумісною із сучасними європейськими та американськими технологіями, а відтак унеможливорює швидке відновлення після ракетних обстрілів завдяки своєчасному отриманню деталей для проведення ремонтних робіт.

Це актуалізує необхідність пошуку таких інструментів публічного управління, які дозволять в доволі короткі терміни здійснити низку важливих системних змін, спрямованих на енергомодернізацію нашої держави та на її адаптацію до сучасних стандартів енергозабезпечення, що діють в більшості цивілізованих держав світу.

Передусім мова йде про адаптацію України до сучасних європейських технологій і стандартів функціонування енергетики. Адже у спадок від адміністративно-планової системи господарювання наша держава отримала енергетичні мережі з потужними лініями електропередачі, які мали

забезпечувати транспортування електроенергії з атомних електростанцій за кордон (насамперед в тодішні соціалістичні країни Європи). В ЄС така потужність енергомереж є зайвою. Тому, на відміну від сучасної України, в них немає трансформаторів на 750 кВ, а більшість обладнання переважно обмежується потужністю 500 кВ. Часто також використовуються трансформатори на 380-400 кВ і нижче. Крім того, висока частка АЕС в енергогенерації змушує Україну використовувати ТЕС як своєрідний засіб балансування енергетичної системи в години пікових навантажень. Все це створює труднощі для уніфікації вітчизняних та європейських стандартів функціонування енергомереж і ускладнює пошук необхідного спеціального устаткування. Адже кожне високовольтне обладнання виробляється під індивідуальні параметри. А це актуалізує потребу в розробці відповідних додаткових девайсів і необхідність підлаштування західного обладнання під нашу енергосистему [10].

Частково вирішенню цієї проблеми сприятиме активне залучення іноземних інвесторів у вітчизняну енергетику, включаючи їх участь у нафто- і газовидобутку та створення енергогенеруючих потужностей, зокрема малих, здатних забезпечувати потреби в електриці окремих регіонів чи навіть територіальних громад. Передусім це стосується малої гідроенергетики, а також теплових електростанцій, що працюють на альтернативних видах палива (щепи, біодизель, RDF та ін.), або ж використовують відновлювані джерела енергії (вітрові та сонячні електростанції). Наприклад, за підрахунками експертів при вирощуванні на 1 млн га енергетичних культур та середній їх врожайності 11,5 млн т/рік потенційно можна замінити до 5,5 млрд м³ газу в рік. А при використанні 4 млн га таких малородючих земель для вирощування енергетичної верби, тополі, міскантусу тощо, подальшій їх переробці для спалювання в котлах, можна досягти заміщення близько 20 млрд м³ газу щорічно, або обсяг річного споживання газу українськими побутовими користувачами до війни [1, с. 4].

Важливо відзначити й те, що поряд з технологічною модернізацією вітчизняної енергетики, іноземні інвестори також здатні суттєво посилити її безпеку. Причому це стосується як експлуатаційних характеристик відповідних об'єктів енергосистеми, так і їх потенційного захисту від атак з повітря, включаючи протиракетну оборону, оскільки уряди розвинених країн світу значно охочіше допомагатимуть Україні сучасними системами ПРО для захисту енергооб'єктів, в які інвестовано кошти їхніх підприємців.

Іншим напрямом посилення безпеки української енергосистеми та її захисту від можливих ракетних ударів має стати розосередження генеруючих потужностей і трансформаторних підстанцій, зменшення їх розмірів і перенесення частини з них у більш безпечні місця, включаючи створення можливостей для їх підземного базування. Зокрема, в Карпатському регіоні давно ведуться дискусії про доцільність створення мережі малих ГЕС на гірських річках, а також про нарощування потужностей вітрової енергетики.

Частково проблема також може вирішуватися завдяки ширшому впровадженню в Україні елементів «зеленої енергетики». Проте відповідні проекти є доволі коштовними, що змушує експертів обережно оцінювати перспективу їх масштабного впровадження в сучасних соціально-економічних умовах нашої державі та на етапі її повоєнного відновлення: «Це буде коштувати набагато більше, ніж просто реконструкція, а ми побачимо після війни багато українських громадян за межею бідності. Вимагати від них фінансування відбудови та модернізації України буде несправедливо, нереалістично. Тому уряди повинні знайти інші джерела, щоб допомогти Україні забезпечити «зелене відновлення»... Один з варіантів – націоналізація російського енергетичного бізнесу з подальшим продажом міжнародним компаніям, гроші від яких можуть піти на відновлення України та на фактичне забезпечення Green Recovery. Інший варіант – відкриття для України таких інструментів, як Connecting Europe Facility, який покликаний сприяти зростанню, робочим місцям і конкурентоспроможності також в енергетичному секторі через інфраструктурні проєкти» [11].

Таким чином, зважаючи на свою високу вартість, «зелена енергетика» може розглядатися переважно як додатковий важіль енергомодернізації сучасної України, орієнтований здебільшого на перспективу її повоєнного розвитку. Адже сьогодні більшість українців чітко усвідомлюють переваги традиційних енергоносіїв при подоланні наслідків ракетних ударів по нашій енергосистемі, які призвели до перебоїв з постачанням електрики. Тому цілком можна погодитись із твердженням аналітиків про те, що зі світлом та теплом як правило залишаються ті, хто раніше придбав генератор або має гроші купити його зараз за потрібну ціною, а пересічному українцеві зовсім не до глобального потепління, якщо у квартирі $+10^{\circ}\text{C}$. Тому в квартирах ставлять буржуйки, дизельні обігрівачі та газові інфрачервоні пальники, з якими намагаються прожити до тепла нового сезону [12].

Щобільше, світові тенденції вказують на те, що зелена енергетика впроваджується далеко не так стрімко, як на це розраховували її прихильники ще 10 років тому. Так, у глобальному споживанні первинних енергоресурсів і надалі домінують викопні види палива. Їх частка у загальному споживанні у 2016 р. становила 85,7%, зменшившись порівняно з 2006 р. на 1,7%. Водночас, частка природного газу збільшилася з 22,9% до 24,1% за падіння частки нафти з 35,2% до 33,3% та вугілля – з 29,4% до 28,1%. Навіть за оптимістичними прогнозами, до 2035 р. у світовому споживанні енергоресурсів, частка викопного палива навряд чи зменшиться до 80%. Тобто, незважаючи на розвиток ВДЕ у світі, структура глобального споживання дотепер залишається доволі інерційною [13, с. 13].

Зважаючи на це, енергомодернізація в Україні має значною мірою орієнтуватися на зменшення енергомісткості вітчизняної економіки та житлового сектору, зокрема шляхом мінімізації споживання нафти і газу.

Адже витрати енергоносіїв на одиницю продукції в Україні в середньому вдвічі вищі за аналогічні європейські. При цьому близько третини всього енергоспоживання припадає на житлово-комунальне господарство, де накопичилися проблеми, які не вирішувалися десятиріччями. Передусім це стосується високого рівня зношеності водопровідних і теплових і мереж, а також застарілості технологічного обладнання [14].

Заради справедливості слід відзначити, що в деяких українських містах ще до широкомасштабного воєнного вторгнення почали активно впроваджуватися енергозберігаючі заходи: проводилася енергомодернізація об'єктів комунальної власності та житлового фонду, будувалися котельні на щепі та інших видах альтернативного палива, застосовувалися нові технології енергозбереження.

Так, в Житомирі працюють дві котельні на трісці, заощаджуючи як енергоресурси держави, так і гроші громади. Ідея їх будівництва з'явилася ще 2014-го. Одночасно коштом ЄБРР було здійснено модернізацію тепломереж і встановлення індивідуальних теплових пунктів. З іншими фондами – термомодернізація будівель, зокрема, шкіл і дитсадків. Передбачається, що в перспективі один енергоблок працюватиме на трісці, а інший – на RDF (твердому паливі, яке за спеціальною технологією виготовляється з переробленого сміття). Реалізація цих проектів дасть можливість знизити споживання газу в опалювальний сезон до 7–8 млн м³ (на тлі 97 млн м³ у 2014 р). При цьому нова ТЕЦ на трісці вдвічі менша за потужністю, ніж газова поряд, а після здійснення термомодернізації будинків у цьому секторі міста вони споживатимуть на 60% менше тепла. Щобільше при модернізації тепломереж не треба буде укласти трубу діаметром 600 мм, оскільки для подачі теплоносія буде достатньо 300 мм [15].

У Кам'янці-Подільському було забезпечено щорічне виробництво 4 тис. кВт/год електроенергії та 5 тис. кВт/год тепла за рахунок впровадження спільно з проектом USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні» заходів з дегазації полігону твердих побутових відходів. Одночасно було зменшено викиди парникових газів на 20 тис. тонн і наповнено бюджет міста на 1,5 млн гривень. До цього полігон працював в режимі перевантаження, тобто з порушенням проектних показників щодо обсягів накопичення, відходів і не в повній мірі відповідав вимогам екологічної безпеки і був джерелом інтенсивного забруднення атмосфери [16].

Реалізація вказаних та пов'язаних із ними заходів, спрямованих на зменшення рівня енергоспоживання в Україні в перспективі потребує проведення більш широких суспільно-економічних реформ в енергетичному секторі нашої держави. Передусім це стосується його дерегуляції та демонополізації, покращення доступу до ринків газо- й нафтовидобутку, а також до ринків теплової та електричної генерації, унормування питання оплати за енергоносії та приведення їх у відповідність до економічно

обґрунтованих норм. Має також відбутися зміна принципів ціноутворення на ринку житлово-комунальних послуг, включаючи відмову від чинної практики нарахування житлових субсидій, та перехід на європейські стандарти функціонування ЖКГ.

Зокрема, дослідники зазначають, що аварійна ситуація, в яку потрапила наша енергосистема, породжена не лише ракетними атаками ворога, але й вадами самої цієї системи, яка виявилася інституційно слабкою, внутрішньо незахищеною та неготовою до серйозних атак. Передусім мова йде про провал реформ з демонополізації галузі. Адже початок роботи так званих енергопостачальних компаній з 1 січня 2019 року ознаменував собою лише передачу «кріпосних» енергоспоживачів від одного «поміщика» (обленерго) до іншого (власне енергопостачальних компаній). Договори постачання уклалися формально (переважно їх просто «оголошували» через Інтернет), а люди, в більшості своїй, навіть не знали, що можна вибрати іншого постачальника. В результаті жодного конкурентного середовища в галузі так і не було створено. А монополізм продовжував обмежувати мотивацію операторів ринку вкладати кошти в модернізацію своїх потужностей. Проблема ускладнилась і через хаотичну забудову великих міст, яка активно відбувалася після початку першої фази війни (з 2014 р.). У результаті цього більшість систем життєзабезпечення обласних центрів (вода з каналізацією, тепlopостачання, електромережі тощо) виявилися не лише застарілими, але й перевантаженими та максимально негнучкими. Це проявлялося у відсутності води та недогріві батарей на верхніх поверхах багатоквартирних будинків, у браку сучасних засобів поквартирного обліку споживання тепла, виникненні аварійних ситуацій і відключень світла (і це ще до ракетних ударів) [17].

Таким чином, першочергового значення в сучасних умовах набуває зміна принципів функціонування енергетичного ринку та ринку житлово-комунальних послуг України, що має надати імпульсу до зміни суспільного ставлення до споживання енергетичних ресурсів та створення адекватної системи оплати за користування ними. Одночасно відбуватиметься впровадження реальної, а не декоративної, конкуренції на цих ринках, що дасть змогу залучати необхідні ресурси в оновлення основних засобів електростанцій і посилення їх захисту, а також у модернізацію енергопередавальних потужностей.

Висновки. Українська енергетика у 2022 р. зазнала відчутних руйнувань унаслідок воєнної агресії з боку російської держави. Це вимагає вжиття невідкладних заходів для вирішення наявних гострих проблем її функціонування та запобігання їх можливому повторенню в майбутньому. Для забезпечення системних змін, спрямованих на здійснення модернізації енергетичного сектору України, перед органами публічної влади нашої держави постає низка викликів, пов'язаних з необхідністю посилення безпеки енергетичних об'єктів і залучення інвестиційних ресурсів у їх технологічне

оновлення. Важливими заходами відповідної державної політики мають стати: здійснення реальної демонополізації енергетичного ринку та житлово-комунального господарства, стимулювання розвитку відновлюваної енергетики, створення умов для розвитку малої генерації та розосередження її потужностей у межах країни, формування адекватної системи оплати за енергоносії.

Подальші дослідження в цьому напрямі доцільно зосередити на оцінці переваг і недоліків окремих механізмів модернізації енергетичного ринку України на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, а також визначенні ролі та місця органів державної влади і місцевого самоврядування у здійсненні відповідних реформ.

Література:

1. Сохань І., Скрипник О., Скрипник Д. Енергодостатність, енергонезалежність, енергозбереження та енергетичний патріотизм – чотири кити розвитку територіальних громад. *Ефективна економіка*. Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2021/17.pdf.
2. Джеджула В. Сучасний стан та проблеми розвитку вітчизняного ринку енергоресурсів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 1. С. 187-191.
3. Камбур О. Удосконалення механізму державної підтримки енергозбереження в сучасних умовах. *Механізм регулювання економіки*. 2015. № 3. С. 47-57.
4. Суходоля О. *Штучний інтелект в енергетиці*: аналітична доповідь. К.: НІСД, 2022. – 49 с. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhodolia_Oleksandr/Shtuchnyi_intelekt_v_enerhetytsi.pdf?
5. Шаповал Н. Житло та енергетика під ударом. Як РФ руйнує інфраструктуру України. *LB.ua*. Режим доступу: https://lb.ua/blog/natalia_shapoval/540920_zhitlo_energetika_pid_udarom_yak_rf.html.
6. Маскалевич І. Удари по енергосистемі України: чому у Путіна не вийде. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/economic-security/udari-po-enerhosistemi-ukrajini-chomu-putin-ne-vijde.html>.
7. Черниш О. Що таке ТЕЦ і ТЕС та чому Росія хоче їх зараз знищити в Україні. *BBC News. Україна*. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63319765>.
8. Лубківський І. Як насправді вимикають електрику споживачам і що не так з електромережею. Пояснення енергетика. *Економічна правда*. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/2/694511/>.
9. Масенко В. Масовані ракетні обстріли вплинули на роботу половини бізнесів ЕВА в Україні. *The Village*. Режим доступу: <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/331995-masovani-raketni-obstrili-vplnuli-na-robotu-polovini-biznesiv-eba-v-ukrayini>.
10. Як Україна тримає енергетичний фронт і хто нам у цьому допомагає. *Texty.org.ua*. Режим доступу: <https://texty.org.ua/fragments/108444/yak-ukrayina-trymae-enerhetychnyj-front-i-hto-nam-u-comu-dopomahaе/>.
11. Енергомодернізація – це трикутник: декарбонізація, енергоефективність та захист довкілля. *Dixigroup*. Режим доступу: <https://dixigroup.org/energomodernizacziya-cze-trykutnyk-dekarbonizacziya-energoefektyvnist-ta-zahyst-dovkillya-olena-pavlenko-na-urc-2022/>.
12. Яненко Р. 10 градусів у квартирі проти глобального потепління. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: https://zn.ua/ukr/energy_market/10-hradusiv-u-kvartiri-proti-hlobalnoho-poteplinnja.html.
13. Роль і місце української енергетики у світових енергетичних процесах. К.: Центр Разумкова, 2018. 90 с. Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_ENERGY_PRINT.pdf.

14. Державна програма енергоефективності до 2027 року має бути якнайшвидше прийнята для запуску масштабної енергомодернізації України. Режим доступу: <https://vysh.gov.ua/derzhavna-programa-energoefektyvnosti-do-2027-roku-maye-butuyaknajshvydshe-pryjnyata-dlya-zapusku-masshtabnoyi-energomodernizatsiyi-ukrayiny/>.

15. Конев В. У теплі без газу та вугілля. Досвід Житомира. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: https://zn.ua/ukr/economics_of_regions/u-tepli-bez-hazu-ta-vuhillja-dosvid-zhitomira.html.

16. Дегазація полігону твердих побутових відходів з виробленням електроенергії на Хмельниччині. *Ecobusiness Group*. Режим доступу: <https://ecolog-ua.com/news/degazaciya-poligonu-tverdih-pobutovyh-vidhodiv-z-vyroblynyam-elektroenergiyi-na-hmelnichchyni>.

17. Сергієнко О. Війна як привід поглянути вглиб проблеми споживачів та енергетиків. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/internal/vijna-jak-privid-pohljanuti-vhlib-problemi-spozhyvachiv-ta-enerhetikiv.html>.

References:

1. Sokhan, I., Skrupnyk, O., Skrupnyk, D. (2021). Enerhodostatnist, enerhonezalezhnist, enerhozberezhennia ta enerhetychnyi patriotyzm – chotyry kyty rozvytku terytorialnykh hromad [Energy sufficiency, energy independence, energy saving and energy patriotism are four keys to the development of territorial communities]. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/17.pdf. [In Ukrainian].

2. Dzhedzhula, V. (2011). Suchasnyi stan ta problemy rozvytku vitchyznianoho rynku enerhozoberezhennia [The current state and problems of the development of the domestic energy market]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. No 6. T 1. Pp. 187-191. [In Ukrainian].

3. Kambur, O. (2015). Udoskonalennia mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky enerhozoberezhennia v suchasnykh umovakh [Improving the mechanism of state support for energy saving in modern conditions]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – Mechanism of economic regulation*. No 3. Pp. 45-47. [In Ukrainian].

4. Sukhodolia, O. (2022). Shtuchnyi intelekt v enerhetytsi [Artificial intelligence in energetics]. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhodolia_Oleksandr/Shtuchnyi_intelekt_v_enerhetytsi.pdf? [In Ukrainian].

5. Shapoval, N. (2022). Zhytlo ta enerhetyka pid udarom. Yak RF ruiniue infrastrukturu Ukrainy [Housing and energetics under attack. How the Russian Federation is destroying the infrastructure of Ukraine]. Retrieved from https://lb.ua/blog/natalia_shapoval/540920_zhitlo_energetika_pid_udarom_yak_rf.html. [In Ukrainian].

6. Maskalevych, I. (2022). Udary po enerhosystemi Ukrainy: chomu u Putina ne vyide [Attacks on the energy system of Ukraine: why Putin will not succeed]. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/economic-security/udari-po-enerhosystemi-ukrajini-chomu-putin-ne-vijde.html>. [In Ukrainian].

7. Chernysh, O. (2022). Shcho take TETs i TES ta chomu Rosiia khoche yikh zaraz znyshchyty v Ukraini [What are CHP and TPP and why does Russia want to destroy them now in Ukraine]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63319765>. [In Ukrainian].

8. Lubkivskyi, I. (2022). Yak naspravdi vymykaiut elektryku spozhyvacham i shcho ne tak z elektromerezheiu. Poiasnennia enerhetyka [How actually electricity for consumers is turned off and what is wrong with the power grid. Explanation of energy engineer]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/2/694511/>. [In Ukrainian].

9. Masenko, V. (2022). Masovani raketni obstrily vplynuly na robotu polovyny biznesiv EVA v Ukraini [Massive rocket attacks affected the work of half of EVA businesses in Ukraine]. Retrieved from <https://www.the-village.com.ua/village/business/news/331995-masovani-raketni-obstrily-vplynuly-na-robotu-polovini-biznesiv-eba-v-ukrayini>. [In Ukrainian].

10. Iak Ukraina trymaie enerhetychnyi front i khto nam u tsomu dopomahaie. (2022). [How Ukraine maintains the energy front and who helps us in this]. Retrieved from <https://texty.org.ua/fragments/108444/yak-ukrayina-trymaie-enerhetychnyj-front-i-hto-nam-u-comu-dopomahaye/>. [In Ukrainian].
11. Enerhomodernizatsiia – tse trykutnyk: dekarbonizatsiia, enerhoefektyvnist ta zakhyst dovkillia. (2022). [Energy modernization is a triangle: decarbonization, energy efficiency and environmental protection]. Retrieved from <https://dixigroup.org/energomodernizacziya-cze-trykutnyk-dekarbonizacziya-energoefektyvnist-ta-zahyst-dovkillya-olena-pavlenko-na-urc-2022/>. [In Ukrainian].
12. Ianenko, R. (2022). 10 hradusiv u kvartyri proty hlobalnoho poteplinnia. [10 degrees in the apartment vs global warming]. Retrieved from https://zn.ua/ukr/energy_market/10-hradusiv-u-kvartiri-proti-hlobalnoho-poteplinnja.html. [In Ukrainian].
13. Rol i mistse ukraïnskoï enerhetyky u svitovykh enerhetychnykh protsesakh. (2018). [The role and place of Ukrainian energy industry in global energy processes]. Retrieved from https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_ENERGY_PRINT.pdf. [In Ukrainian].
14. Derzhavna prohrama enerhoefektyvnosti do 2027 roku maie buty yaknaishvydshe pryiniata dlia zapusku masshtabnoi enerhomodernizatsii Ukrainy. (2021). [The state energy efficiency program until 2027 should be adopted as soon as possible to launch large-scale energy modernization of Ukraine]. Retrieved from <https://vysh.gov.ua/derzhavna-programa-energoefektyvnosti-do-2027-roku-maye-but-yaknajshvydshe-pryjnyata-dlya-zapusku-masshtabnoyi-energomodernizatsiyi-ukrayiny/>. [In Ukrainian].
15. Konev, V. (2022). U tepli bez hazu ta vuhillia. Dosvid Zhytomyra [In the heat without gas and coal. Experience of Zhytomyr]. Retrieved from https://zn.ua/ukr/economics_of_regions/u-tepli-bez-hazu-ta-vuhillja-dosvid-zhitomira.html. [In Ukrainian].
16. Dehazatsiia polihonu tverdykh pobutovykh vidkhodiv z vyroblenniam elektroenerhii na Khmelnychchini. (2021). [Degassing of solid household waste landfill with electricity generation in Khmelnytskyi region]. Retrieved from <https://ecolog-ua.com/news/degazaciya-poligonu-tverdyh-pobutovyh-vidhodiv-z-vyroblennyam-elektroenergiyi-na-hmelnychchini>. [In Ukrainian].
17. Serhienko, O. (2022). Viina yak pryvid pohlianyty vhylyb problemy spozhyvachiv ta enerhetykiv [The war as an occasion to look deeply into the problems of consumers and energetics]. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/internal/vijna-jak-privid-pohljanuti-vhlyb-problemi-spozhyvachiv-ta-enerhetykiv.html>. [In Ukrainian].

УДК 336.1:363.3 (045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-25-37](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-25-37)

Дем'янишина Олеся Андріївна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, тел.: (067) 954-92-21, <https://orcid.org/0000-0001-9820-8878>

Гвоздєй Наталія Іванівна кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, тел.: (067) 918-59-37, <https://orcid.org/0000-0002-7251-7696>

Ареп'єва Олена Вікторівна викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, 20300, тел.: (093) 744-55-29, <https://orcid.org/0000-0003-4744-930X>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ

Анотація. У статті розглянуто механізм фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню, виділені проблемні аспекти формування фінансових ресурсів для потреб фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню. Одним з головних проблемних аспектів є те, що поняття «соціальна допомога» ототожнюється з поняттями «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Однак це некоректно, оскільки соціальна допомога не є інструментом соціальних гарантій населенню. Наслідком цього є невизначеність щодо джерел фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню.

В статті крім означеної проблеми зроблено акцент на джерелах фінансування соціальної допомоги населенню, вдосконаленню управління процесом цільових накопичень фінансових ресурсів для надання соціальної допомоги.

В статті зроблено особливий акцент на низькому рівні консолідації та використання фінансових ресурсів для фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню. Не визначені критерії ефективності використання джерел фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню. Використання таких критеріїв може забезпечити вибір найбільш ефективних джерел та напрямків накопичення фінансових ресурсів. Існуючі соціальні програми не сфокусовані на проблемах соціальної допомоги, вони спрямовані

на виконання завдань в сфері соціального страхування. В статті пропонується створити такі програми на сучасній методологічній основі.

Процес залучення недержавних джерел фінансування для потреб соціальної допомоги населенню на сьогодні не має належного регулювання з боку держави. Тому в статті пропонується забезпечити чітке регулювання цього процесу. Адже використання недержавних джерел фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню показало високу ефективність в умовах війни російської федерації проти України. Пропонується узагальнити наявний досвід в цій сфері та використовувати його в повоєнний період.

Визначено напрямки за якими механізм фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню слід реформувати для його адаптації до стандартів формування фінансових ресурсів для потреб фінансування соціальної допомоги в країнах ЄС.

Ключові слова: фінансове забезпечення, соціальна допомога, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні гарантії, соціальні стандарти, трансферти.

Demianyshyna Olesia Andriivna PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor department of Finance, Accounting and Economic Security, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 2, Uman, 20300, tel.: (067) 954-92-21, <https://orcid.org/0000-0001-9820-8878>

Gvozdej Nataliia Ivanivna PhD in Economics, Associate Professor, Head of Department of Finance, Accounting and Economic Security, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 2, Uman, 20300, tel.: (067) 918-59-37, <https://orcid.org/0000-0002-7251-7696>

Arepieva Olena Viktorivna Lecturer of the Department of finance, accounting and economic security, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine, Sadova St., 2, Uman, 20300, tel.: (093) 744-55-29, <https://orcid.org/0000-0003-4744-930X>

PROBLEM ASPECTS OF FINANCIAL PROVISION OF SOCIAL ASSISTANCE FOR THE POPULATION

Abstract. The article explores the mechanism of financial provision of social assistance for the population, highlights problematic aspects of the formation of financial resources for the needs of financial provision of social assistance for the population. One of the main problematic aspects is that the concept of "social assistance" is identified with the concepts of "social protection" and "social security". However, this is incorrect, since social assistance is not an instrument of social guarantees for the population. The consequence of this is the uncertainty

regarding the sources of financial provision of social assistance for the population. In addition to the stated problem, the article emphasizes the sources of financing social assistance for the population, improving the management of the process of targeted accumulation of financial resources for the provision of social assistance. The article places special emphasis on the low level of consolidation and use of financial resources for the financial provision of social assistance to the population. Criteria for the effectiveness of the use of sources of financial support for social assistance to the population have not been determined. The use of such criteria can ensure the selection of the most effective sources and directions for the accumulation of financial resources. Existing social programs are not focused on the problems of social assistance, they are aimed at fulfilling tasks in the field of social insurance. The article proposes to create such programs on a modern methodological basis. The process of attracting non-state sources of funding for the needs of social assistance to the population is currently not properly regulated by the state. Therefore, the article proposed to ensure clear regulation of this process. After all, the use of non-state sources of financial support for social assistance to the population showed high efficiency in the conditions of the war of the Russian Federation against Ukraine. It is proposed to generalize the existing experience in this area and use it in the post-war period.

The directions in which the mechanism of financial provision of social assistance for the population should be reformed in order to adapt it to the standards of formation of financial resources for the needs of financing social assistance in EU countries are determined.

Keywords: financial support, social assistance, social protection, social security, social guarantees, social standards, transfers.

Постановка проблеми. Система фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню в Україні задовольняє мінімальні потреби суспільства, однак ефективність цієї системи далека від потенційних можливостей. Дана проблема має свій прояв як в науковому так і в практичному аспектах. В науковому сенсі в даній сфері належно не опрацьовані такі питання: місце соціальної допомоги в загальній системі соціального захисту та соціального забезпечення; за визначенням більшості дослідників управління процесом фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню неефективне, тобто немає чіткої системи планування, використання коштів, моніторингу та контролю; немає належного впливу держави на розвиток недержавних джерел та ініціатив в сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню. Не мають наукового обґрунтування процеси в сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню умовах воєнного стану, хоча, з іншого боку, для цього потрібен певний час для аналітичного опрацювання фактичної інформації.

В практичному сенсі низький рівень ефективності функціонування

системи фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню має свій прояв в несвоєчасному наданні цієї допомоги, в порушенні принципів адресності, в нестачі фінансових ресурсів для надання допомоги, в дублюванні функцій державних та недержавних інституцій, в недостатньому забезпеченні соціальною допомогою значної кількості громадян які її потребують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню перебуває в сфері наукових інтересів багатьох вчених, а саме: В. Андрущенко, В. Геєця, В. Дем'янишина, О. Кириленка, І. Луніна, В. Тропіна, Н. Шаманської та ін. Разом з тим, питання визначення найбільш гострих та актуальних питань в сфері формування необхідних фондів для фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню та шляхів їх вирішення не мають належної уваги в публікаціях науковців.

Мета статті. Мета статті полягає в тому, що невизначеність щодо джерел формування цільових фондів фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню, в межах загальної системи соціального забезпечення, обумовила потребу в ідентифікації проблемних аспектів, які обмежують можливості по вдосконаленню механізму фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню.

Виклад основного матеріалу. Соціальну допомогу населенню визначають як систему заходів, що має на меті покращення матеріального стану окремих соціальних прошарків населення шляхом виконання соціальних програм та забезпечення діяльності мережі соціальних закладів. Соціальна допомога надається малозабезпеченим верствам населення на підставі верифікації їх доходів та наявних засобів до існування і може надаватись в грошовій або натуральній формах. Джерелом фінансування соціальної допомоги є державний та місцеві бюджети, міжнародна допомога а також цільові надходження від добровільних пожертвувань [1, с. 214].

Таке визначення змісту поняття «соціальної допомоги», що використовується більшістю дослідників та практиків, є надто загальним і не дозволяє чітко ідентифікувати її зміст, і, відповідно, як наслідок, джерела її фінансування. Адже дане визначення апріорі передбачає, що соціальна допомога фінансується та надається в межах системи соціального захисту громадян на підставі конституційних положень та законодавства щодо соціальних гарантій. Однак логіка, як фінансування так і надання соціальної допомоги населенню, свідчить про те, що соціальна допомога є складовою соціального забезпечення але аж ніяк не соціального захисту і надається не як гарантія а як наслідок соціальних ризиків, які виникли щодо тієї чи іншої особи.

Форми надання соціальної допомоги певною мірою впливають на форми та методи використання джерел її фінансування. Соціальна допомога населенню надається у вигляді дотацій, соціальних виплат, пільг для

визначених категорій населення і у визначених випадках. Її практична реалізація здійснюється шляхом фінансування відповідних соціальних програм та діяльності мережі соціальних служб. Соціальна допомога не гарантується, як зазначалось, а надається громадянину індивідуально у випадку виникнення в нього скрутного економічного становища з незалежних від нього об'єктивних причин і на підставі його звернення до державних соціальних служб, до недержавних благодійних організацій або до міжнародних організацій, які мають на меті надання такої допомоги.

Допомога надається в обсязі, який передбачає можливості по подоланню економічних проблем, які стали підставою для звернення по допомогу. Відповідно, суб'єктом фінансування соціальної допомоги населенню є держава (державний та місцеві бюджети), недержавні благодійні організації та міжнародні благодійні організації, меценати.

Соціальна допомога реалізується в межах системи соціального захисту та соціального забезпечення. Можна дискутувати, до якої з наведених категорій категорія «соціальна допомога» має більше відношення. В даному сенсі безпредметною є дискусія вчених щодо співвідношення категорій «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Існує дві полярні точки зору. Одна полягає в тому що ці категорії різні за змістом і відображають відмінні суспільні явища що пов'язані між собою як частина і ціле. Тобто мається на увазі, що соціальне забезпечення є явищем, що існує в межах більш широкого поняття «соціальний захист» [2, с. 4 – 5]. Інша точка зору полягає в тому, що ці поняття є тотожними.

В загальному, дослідниками процес фінансування визначається двоєко. З одного боку фінансування – це забезпечення грошовими засобами, фінансовими ресурсами. З іншого боку фінансування трактується як процес виділення грошових засобів, фінансових ресурсів на визначені потреби. Щодо джерел фінансування також є два трактування. Перше – це самі суб'єкти економічної діяльності які надають ці ресурси (платники податків, меценати). Відповідно до другого трактування джерела фінансування поділяють на внутрішні – прибуток, амортизаційні відрахування та на зовнішні – кредити, позики).

За різними ознаками джерела фінансування соціального забезпечення класифікують наступним чином:

- 1) за рівнем управління (загальнодержавні та місцеві);
- 2) за формою фінансування (бюджетні та позабюджетні);
- 3) за періодом функціонування (постійні та тимчасові);
- 4) за формою власності (державні та недержавні).

Усі джерела фінансування соціального забезпечення мають такі спільні ознаки:

- соціальна справедливість; цільовий характер (бюджетна система України ґрунтується на принципі цільового використання бюджетних

коштів [3]);

- плановість;
- правове регулювання формування і використання коштів.

Обсяги фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню базуються на соціальних стандартах, основою яких в свою чергу є соціальні гарантії.

Згідно із Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», який набрав чинності з 07.11.2000 року, «... державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [4].

В країнах ЄС визначені такі основні цілі системи соціального захисту:

- боротьба з бідністю; покращення доступу громадян до системи державних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та харчування та ін.;
- підвищення продуктивності праці на виробництві;
- вирівнювання рівня доходів різних верств населення;
- зменшення впливу різного роду соціальних ризиків шляхом створення відповідних компенсаційних механізмів;
- забезпечення соціальної справедливості.

З наведеного переліку цілей, на наш погляд, змісту діяльності держави щодо соціальної допомоги населенню прямо відповідає лише п'ята ціль, адже соціальна допомога не є постійним зобов'язанням щодо соціального захисту громадянина, а надається лише у випадках виникнення відповідних ризиків.

Система соціального захисту населення в Україні складається з соціального страхування, соціальної допомоги (трансфертів) та соціальних гарантій. Тобто, соціальна допомога надається поза системою соціального страхування, не гарантується і є окремим процесом в загальній системі соціального захисту. Таке розуміння змісту соціальної допомоги, на наш погляд, чітко пояснює реалії процесу надання соціальної допомоги і, відповідно, вносить конкретику в процес формування необхідних ресурсів для фінансового забезпечення соціальної допомоги.

Бюджетні джерела відіграють основну роль в фінансуванні соціального забезпечення. До позабюджетних джерел фінансування соціального забезпечення відносяться цільові позабюджетні фонди, кошти суб'єктів господарювання, некомерційних організацій.

До державних цільових позабюджетних фондів соціальної сфери належать Пенсійний фонд України та Фонд соціального страхування України.

З 1 грудня 2022 року, на основі змін законодавства у вересні 2022 року, Фонд соціального страхування України об'єднаний з Пенсійним фондом України, який став єдиним цільовим державним позабюджетним фондом соціальної сфери, що знизило рівень бюрократизму в роботі соціальних служб країни.

Процес фінансування системи соціального захисту реалізується, у відповідності до положень статей 87 – 91 Бюджетного кодексу України за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які в свою чергою наповнюються головною мірою за рахунок відповідних податкових надходжень. Основна частина видатків з бюджетів відповідних рівнів спрямовується на фінансове забезпечення соціального захисту, в тому числі на надання соціальної допомоги [5, с. 34].

Проблема дефіциту фінансових ресурсів для задоволення соціальних потреб супроводжується проблемами раціонального використання наявних фінансових ресурсів. В загальному дана проблема визначається нами як неефективна система управління накопиченням та використанням фінансових ресурсів для задоволення потреб соціального захисту.

Є значна сукупність соціальних програм, які покликані виконувати завдання управління фінансуванням соціального забезпечення, однак спостерігаються такі проблеми їх застосування: неузгодженість між окремими програмами; відсутність зрозумілої їх сегментації на програми соціального страхування, соціальної допомоги і соціальних гарантій; не використовуються сучасні методики, прийняті в країнах ЄС розробки, виконання та оцінки програм; недостатня узгодженість та системність у взаємозв'язку державних та регіональних програм, міжбюджетних відносин щодо відповідних фінансових ресурсів; відсутність логіки зв'язку між накопиченням та використанням фінансових ресурсів для потреб соціального забезпечення.

Дослідники проблемних аспектів фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню з допомогою існуючих соціальних програм акцентують свою увагу на таких недоліках соціальних програм, а саме:

- 1) відсутність планових розрахунків з формування цільових фондів для надання соціальної допомоги;
- 2) визначення чітких критеріїв та опису тих результатів які мають бути досягнуті в результаті реалізації програм;
- 3) недостатнє бюджетне фінансування та відсутність централізованого контролю за наявним фінансуванням;
- 4) відсутність відповідальності виконавців програм у випадку їх невиконання або неякісного виконання;
- 5) відсутність залучення громадськості, експертів та недержавних організацій до процесу планування та визначення пріоритетів програм;
- 6) відсутність системи оцінки результатів програм та критеріїв ефективності виконання програм [6, с. 104].

Такий стан як наслідок має недостатнє використання потенційних

можливостей соціальних програм як інструменту фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню.

Разом з тим, слід відзначити, що за роки незалежності в Україні сформувалась розгалужена інституційна система фінансування соціального захисту населення. Біля 80% сімей отримують соціальні виплати, різні види соціальної допомоги за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, недержавних соціальних фондів, коштів підприємств, організацій тощо [7, с. 21].

У зв'язку із реформою децентралізації змінилися підходи щодо реалізації мешканцями територіальних громад права на соціальний захист.

З 01 липня 2021 року запроваджено єдиний механізм прийняття територіальними громадами від громадян всіх заяв та документів для призначення будь-яких соціальних допомог, пільг, субсидій компенсацій, тощо.

Політика уряду спрямована на те, щоб видатки на соціальне забезпечення залишались пріоритетним напрямом фінансування з державного та місцевих бюджетів. За період 2016 – 2020 років видатки на потреби соціального забезпечення складають біля ¼ усіх видатків Зведеного бюджету України (табл. 1).

За період 2016 – 2021 років спостерігається постійне збільшення обсягів фінансування соціального забезпечення за рахунок коштів зведеного бюджету. Однак динаміка цього збільшення по роках є нестабільною. Проте динаміка питомої ваги видатків на соціальні потреби в загальній сумі видатків зведеного бюджету протягом 2016 – 2021 років була нестабільною, найнижчий показник спостерігався у 2021 році і становив 19,92%. В 2021 році було також найнижчим відношення фінансування видатків на соціальні цілі до ВВП (6,73%).

Таблиця 1

Динаміка видатків на соціальну сферу у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні (2016 – 2021 рр.)

Роки	Видатки зведеного бюджету, млн грн	ВВП, млн грн	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			всього, млн грн	питома вага в загальній сумі зведеного бюджету, %	Частка у ВВП, %
2016	835589,80	2383182,00	258330,70	30,92	10,84
2017	1056759,90	2982920,00	285761,20	27,04	9,58
2018	1250173,60	3558706,00	309363,60	24,75	8,69
2019	1370113,00	3974564,00	321786,70	23,49	8,09
2020	1595289,70	4194100,00	346719,50	21,73	8,26
2021	1844377,70	5459574,00	367346,60	19,92	6,73

Джерело: сформовано на основі [8]

Наведені дані (табл. 1) свідчать про те, що при послідовному збільшенні абсолютних розмірів зведеного бюджету, ВВП та видатків на соціальний захист по роках темпи збільшення розмірів видатків на соціальні цілі значно менші ніж темпи економічного зростання країни. Дана тенденція на наш погляд має такі пояснення. Загальний незадовільний економічний стан країни потребує коректного визначення пріоритетів. І важливим пріоритетом є фінансування тих напрямків, які забезпечать загальне економічне зростання, що дозволить в довгостроковій перспективі вийти на принципово інший рівень добробуту і соціального захисту населення. Тому в останні роки значна увага була присвячена глобальним інвестиційним проектам, таким як створення сучасної мережі автомобільних доріг («Велике будівництво»). Іншим поясненням є той факт, що при наявних темпах економічного зростання обмежені можливості по збільшенню розмірів соціальних виплат, як показала практика, не мають суттєвого впливу на вирішення основних проблем в суспільстві, перш за на вирішення такої проблеми як подолання бідності. В останні роки також значних фінансових ресурсів держави потребувало вирішення проблем пов'язаних з глобальною епідемією «Covid-19».

Результати економетричного аналізу, що був проведений Центром економічної стратегії, визначено, що для умов України найбільш оптимальним рівнем видатків є 37% по відношенню до обсягу ВВП. Таке відношення перевищує відповідні показники країн ЄС, що обумовлено нижчим рівнем добробуту українського населення і, відповідно, пропорційно більшими потребами в фінансуванні соціального забезпечення населення країни [9]. Слід врахувати, що розмір видатків на соціальне забезпечення, які відображаються у зведеному бюджеті країни, не відображає повною мірою реального обсягу бюджетного фінансування на ці потреби. Адже значна частина фінансування соціальних видатків, відповідно до стандартів бухгалтерського обліку, включена до інших видаткових статей бюджету. Це видатки на фінансування житлово-комунальних послуг, на освіту, на духовний і фізичний розвиток тощо [10, с. 52].

ПК «Соціальна громада» дає змогу забезпечувати прийом первинних документів від громадян для призначення соціальної допомоги, житлових субсидій, пільг у територіальних громадах за місцем проживання та передавати ці документи в електронному вигляді органам соціального захисту населення. З позиції Міністерства соціальної політики новий механізм забезпечує зручність для мешканців територіальних громадах, особливо віддалених від районних центрів, спрощує механізм взаємодії органів місцевого самоврядування та структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районних державних адміністрацій [9].

Система надання соціальних послуг є складовою загальної системи соціального захисту та соціального забезпечення населення, яка ґрунтується на конституційних правах.

Система соціальних послуг є відносно новою та невеликою в порівнянні з іншими складовими системи соціального захисту та забезпечення (як наприклад, система пенсійного забезпечення, соціальних виплат, пільг тощо).

Існують певні законодавчі та технологічні проблеми в наданні соціальних послуг, а саме [10]:

1. Недосконала система управління (адміністрування) соціальних послуг. Відсутні механізми контролю та оцінки якості соціальних послуг, незалежного моніторингу, оцінки ефективності діяльності соціальних служб, не встановлено санкції за порушення стандартів та низьку якість наданих соціальних послуг. Надавачі не зацікавлені у зменшенні кількості клієнтів шляхом виведені осіб зі складних життєвих обставин (реабілітація) чи у недопущенні потрапляння соціальних груп в складі життєві обставини (профілактиці). Обмежена доступність до послуг та низька поінформованість громадян про соціальні послуги.

2. Неузгоджене законодавство, що регулює надання соціальних послуг в чотирьох умовних сферах:

- діти, сім'я, молодь – Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та підзаконні акти ;
- пенсіонери, ветерани – Закони України «Про соціальні послуги», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- інваліди – Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»;
- соціальні групи «ризик» (бездомні, звільнені з місць позбавлення волі, ВІЛ-інфіковані, тощо) – Закон України «Про основи соціального обліку бездомних громадян та безпритульних дітей» тощо.

3. Недосконале бюджетне планування та фінансування. Бюджетна система України функціонує за «прецедентним» принципом. Фінансуються установи, а не послуги система фінансування жодним чином не змінена. Проблемним є визначення мінімального (гарантованого) пакету соціальних послуг та джерела його фінансування. Фінансування установ, як правило, забезпечує інтереси надавачів, а не отримувачів соціальних послуг. Стандарти соціальної послуги не враховуються при визначенні вартості соціальної послуги.

4. Недостатня кількість недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги. Відсутність ринку соціальних послуг, у зв'язку з відсутністю диверсифікації джерел закупівель соціальних послуг. Неefективність «передових» форм фінансування соціальних послуг, «соціальне замовлення» та «гроші ходять за клієнтом» тощо. Спостерігається зменшення кількості суб'єктів усіх форм власності, які надають соціальні послуги [10].

Тому, серед основних проблем у сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню України, які вимагають негайного вирішення, можна виділити такі:

- розширення бази оподаткування, а це можливо зробити за рахунок як загального економічного розвитку країни, формування умов, які унеможливають ухилення від оподаткування;
- зменшення рівня участі держави у сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню;
- створення державою економічних передумов для накопичення громадянами індивідуальних страхових резервів;
- підвищення рівня ефективності бюджетного управління фінансовими ресурсами, що наявні для цілей фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню.

Повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну в 2022 році взагалі зупинило фінансування соціального забезпечення з державного бюджету, усі бюджетні кошти спрямовуються на потреби оборони. Однак наявна ситуація не зупинила фінансування соціального забезпечення, яке здійснюється переважно за рахунок коштів міжнародної поворотної та безповоротної фінансової допомоги. В цих екстремальних умовах збережені усі позитивні тенденції та методи роботи соціальних служб, система оперативно зреагувала на нові виклики, швидко розробляються і впроваджуються нові механізми для людей що втратили житло внаслідок збройної агресії, для ВПО. Крім того, активізувалась діяльність в сфері соціальної допомоги та фінансування цієї допомоги з боку бізнесу, громадських організацій, волонтерів, окремих громадян.

Позитивні та неординарні процеси в сфері фінансування соціальної допомоги, що відбуваються в Україні в 2022 році ще потребують проведення ґрунтовних досліджень після перемоги України у цій війні. Є надія, що позитивні та неординарні рішення в сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню будуть збережені та розвинені в процесі повоєнної відбудови країни.

На майбутнє в Україні слід врахувати досвід економічно розвинених країн в сфері фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню в яких використовують чіткі критерії визначення тих категорій населення, які потребують соціальної допомоги. Основними джерелами фінансових надходжень до цільових фондів соціальної допомоги в цих країнах є: внески роботодавців та працівників; податкові надходження загальні або цільові; інвестиційні доходи; внески приватних коштів або страхові премії.

Перспективи розвитку системи фінансового забезпечення соціальної допомоги в Україні головною мірою залежать від перспектив розвитку економіки країни і мають враховувати досвід економічно розвинених країн, який, як зазначалось, передбачає зменшення участі держави в процесі фінансування соціальної допомоги, посилення адресності таких допомог, швидка адаптація норм законодавства до змін соціально-економічних умов, вдосконалення системи планування, виконання та оцінки реалізації соціальних програм.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що в процесі вдосконалення фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню (яка на сьогодні перебуває в ситуації постійної дефіцитності) однією з визначальних проблем є посилення ролі держави в управлінні процесом переорієнтації джерел фінансування від бюджетної системи країни до альтернативних, недержавних джерел фінансування. Паралельно, важливим аспектом, який може підвищити ефективність використання уже наявних коштів є вдосконалення управління фондами фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню.

Багато дослідників акцентують свою увагу на принципі справедливості при розподілі коштів, що спрямовані на соціальну допомогу, однак не менш важливим аспектом є справедливість процесу залучення (вилучення) коштів від суб'єктів господарювання через податкові та інші механізми. Зростання загального добробуту населення розширить можливості громадян щодо самофінансування соціальної допомоги через накопичувальні механізми, що є поширеною практикою в розвинених країнах.

Перспективи подальших досліджень даної проблематики мають акцентувати свою увагу на питаннях формування цільових, відокремлених від загальних фондів соціального забезпечення фондів для фінансування потреб соціальної допомоги, на покращенні управління процесом залучення коштів для формування цих фондів, на диверсифікації джерел надходження коштів з акцентом на посиленню ролі в процесі фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню недержавних фондів. Такий підхід забезпечить покращення розміру та якості соціальної допомоги населенню а також адаптацію вітчизняної системи фінансового забезпечення соціальної допомоги населенню до стандартів ЄС.

Література:

1. Піскун К. Адресність соціальної допомоги як напрям покращення методики планування видатків соціального призначення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 212 - 221. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pkvvsp.pdf>
2. Пилипенко П.Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. 3-тє вид., змін. і доп. Київ: Істина, 2012. 232 с.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
5. Михальченко Г.Г., Грищенко Ю.О. Застосування світового досвіду для удосконалення шляхів фінансування системи соціального захисту в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2014. № 8/1. С. 32 – 40.
6. Алексеєнко Л.М., Шулюк Б.С. Соціальні програми: прагматика формування та проблеми фінансування. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 96–105. URL : http://finukr.org.ua/docs/FU_15_04_096_uk.pdf
7. Павлюк К.В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 6. С. 15 – 29.

8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2021/> (дата звернення 27.12.2022)
9. Центр економічної стратегії. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні ? (прес-реліз). Київ, 2015. URL: http://ces.org.ua/press_release_021115/.
10. Роледерс В.В., Кукель Г.С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 49 – 54.

References:

1. Piskun K. (2013). [Targeting of social assistance as a direction for improving the methodology of social expenditure planning]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, 1 (8). 212 – 221. Retrieved from <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pkvvsp.pdf> [in Ukrainian].
2. Pylypenko P.D. (2012). *Pravo sotsialnoho zabezpechennia Ukrainy [Law of social security of Ukraine]*. (3rd ed.). Kyiv: Istyna [in Ukrainian].
3. Biudzhetniyi kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
4. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy [On state social standards and state social guarantees: Law of Ukraine]. (2000). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> [in Ukrainian].
5. Mykhalchenko, H.H. & Hryshchenko, Yu.O. (2014). Zastosuvannia svitovoho dosvidu dlia udoskonalennia shliakhiv finansuvannia systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini [Application of world experience to improve ways of financing the social protection system in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya «Ekononika»*, 8/1, 32 – 40 [in Ukrainian].
6. Alekseenko, L.M. & Shuliuk, B.S. (2015). Sotsialni prohramy: prahmatyka formuvannia ta problemy finansuvannia [Social programs: pragmatics of formation and financing problems]. *Finance of Ukraine*, 4. 96 – 105. Retrieved from http://finukr.org.ua/docs/FU_15_04_096_uk.pdf [in Ukrainian].
7. Pavliuk K.V. (2012). Modernizatsiia systemy sotsialnoho zakhystu v konteksti nakopychennia sotsialnoho kapitalu v Ukraini [Modernization of the social protection system in the context of accumulation of social capital in Ukraine]. *Finance of Ukraine*, 6. 15 – 29 [in Ukrainian].
8. Ofitsiynyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy. [Official web-site Ministry of Finance of Ukraine]. *minfin.com.ua*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2021/> [in Ukrainian].
9. Tsentr ekonomichnoi stratehii. Yakym ye optymalyi masshtab derzhavnykh vydatkiv v Ukraini ? (pres-reliz) [Center for economic strategy. What is the optimal scale of government spending in Ukraine? (press release)]. (2015). Kyiv. Retrieved from http://ces.org.ua/press_release_021115/ [in Ukrainian].
10. Rolleders, V.V. & Kukel, H.S. (2019) Problemy finansuvannia sfery sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini ta shliakhy yikh podolannia [Problems of financing the sphere of social protection of the population in Ukraine and ways to overcome them]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 10. 49 – 54 [in Ukrainian].

